

MISSIOLOGIE EN OOSTERSCHE THEOLOGIE

REDE

UITGESPROKEN BIJ HET AANVAARDEN
VAN HET AMBT VAN HOOGLEERAAR IN
DE MISSIOLOGIE EN DE OOSTERSCHE
THEOLOGIE AAN DE R.K. UNIVERSITEIT TE
NIJMEGEN OP MAANDAG 12 OCTOBER 1936

DOOR

DR ALPH. J. M. MULDER

C

DEKKER & VAN DE VEGT N.V.
NIJMEGEN - UTRECHT - 1936

138

1019
C138.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

GESCHENK VAN

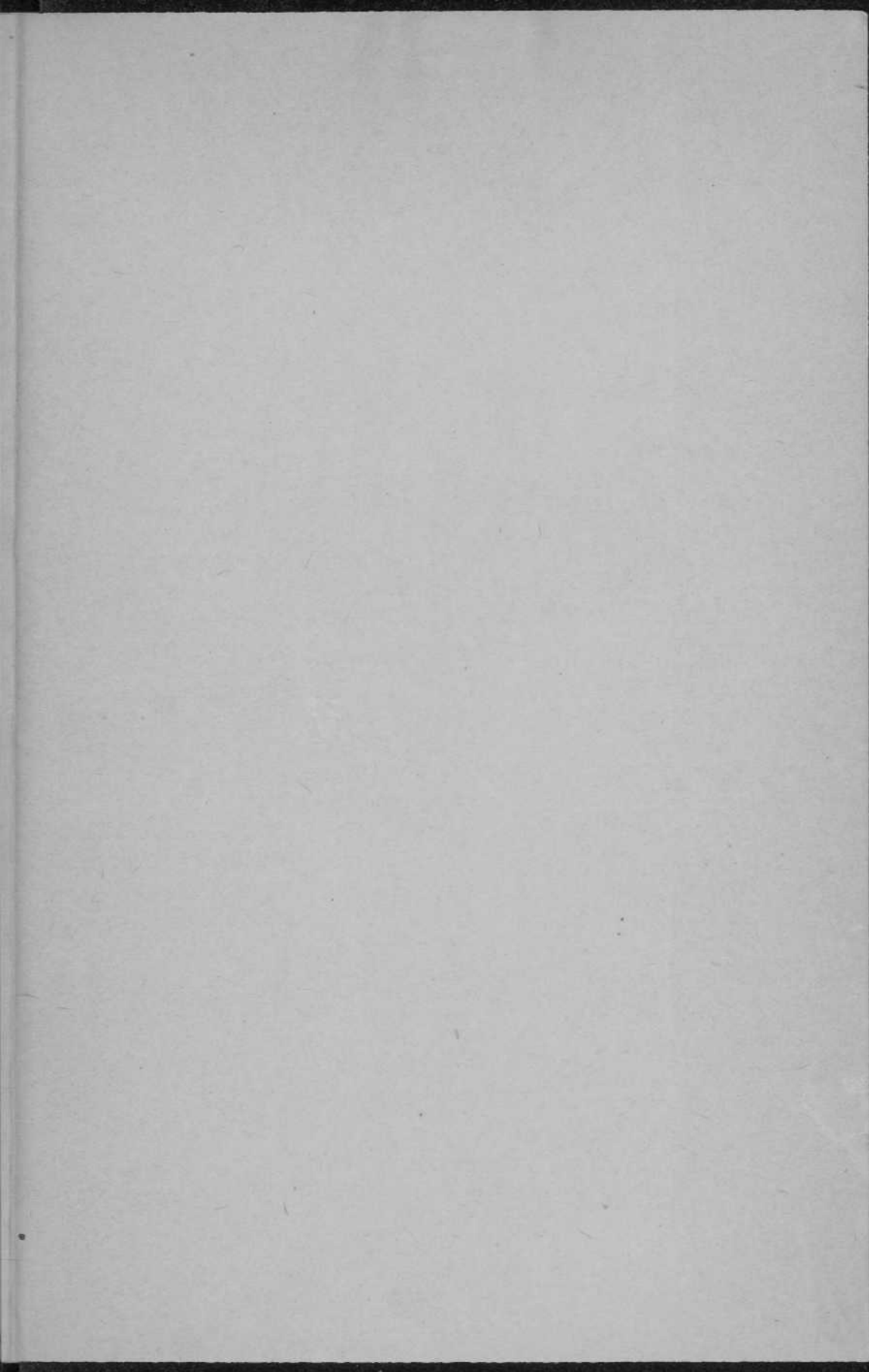
de R.K. Universiteits-
Bibliotheek
te Nijmegen.

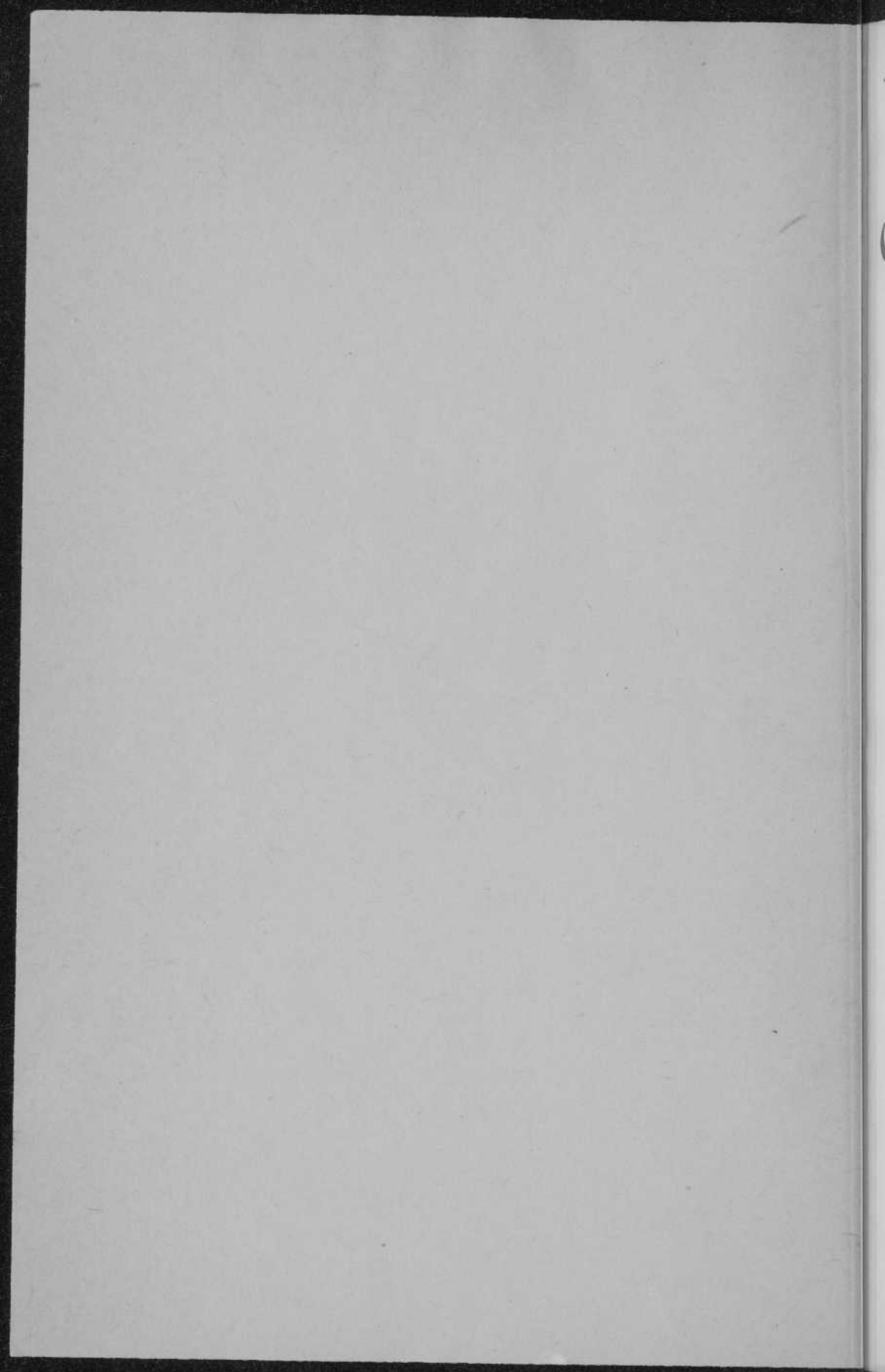
7133 - '92

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

0288 9159

MISSIOLOGIE EN OOSTERSCHE THEOLOGIE

REDE

UITGESPROKEN BIJ HET AANVAARDEN
VAN HET AMBT VAN HOOGLEERAAR IN
DE MISSIOLOGIE EN DE OOSTERSCHE
THEOLOGIE AAN DE R.K. UNIVERSITEIT TE
NIJMEGEN OP MAANDAG 12 OCTOBER 1936

DOOR

DR ALPH. J. M. MULDER

DEKKER & VAN DE VEGT N.V.
NIJMEGEN — UTRECHT — 1936

DRUKKERIJ GEBR. JANSSEN — NIJMEGEN

*Hoogwaardige Excellenties en Heeren Bestuursleden
van de St. Radboudstichting,
Mijne Heeren Curatoren, Professoren, Lectoren en
Assistenten dezer Universiteit,
Dames en Heeren Studenten,
en Gij allen, die deze ambtsaanvaarding met Uwe
tegenwoordigheid vereert,*

Zeer geachte Toehoorders!

Toespraken, brieven, motu proprio's, bullen, decreten, constituties en vooral de encyclieken *Rerum Ecclesiae* (26 Febr. 1926) en *Rerum Orientalium* (8 Sept. 1928) geven ons een idee van de rol, welke onze roemrijk regeerende Paus Pius XI aan de wetenschap toekent bij het ijveren voor de algemeenheid en de eenheid der Kerk. Aan geen belangstellend opmerker immers kan het ontgaan zijn, hoe onze H. Vader, die telkens en telkens weer op het missiewerk en het apostolaat der hereeniging terugkomt, deze bij uitstek katholieke werkzaamheden, wetenschappelijk wil gefundeerd zien en methodisch ten uitvoer gebracht. De verwezenlijking van deze inzichten van den Paus der missiën en van den Paus der hereeniging ging hand in hand met de ontwikkeling van twee leervakken, die bijdragen tot den uitbouw van het theologisch leersysteem en die vandaag ook aan onze Alma Mater de hun toegedachte plaats gaan bezetten: **MISSIOLOGIE EN OOSTERSCHE THEOLOGIE.**

Mag ik bij deze gelegenheid mijn hoorderessen en hoorders beleefd uitnoodigen tot een voorloopigen verkenningstocht door het gebied dezer beide vakken van kunde? Zoo'n gezamenlijke

excursie kan ons in staat stellen, de uitgestrektheid en de moeilijkheden van het terrein te leeren kennen, daarin sporen van voortrekkers en ontginningsarbeid van pioniers te ontdekken en waardeering op te vatten voor de beteekenis van het werk, dat hier te verrichten valt.

Het begrip : MISSIOLOGIE of missiewetenschap kan men als volgt omschrijven : de methodische en systematische kennis en voorstelling van de voortplanting des geloofs in de missielanden, d.i. in die landen, waar de Kerk nog niet tot vollen wasdom is gekomen. En omdat de missiewetenschap, wil zij een logisch en organisch geheel vormen, zoowel het geschiedkundig verloop en den tegenwoordigen toestand als de grondslagen, wetten en regels der missioneering in het oog moet vatten, is hiermede meteen de omvang van de missiewetenschap en derzelver verdeeling gegeven in missiegeschiedenis, missiekunde, missiethologie, missierecht en missiemethodiek ; als hulpwetenschappen komen dan nog in aanmerking : taalkunde, volkenkunde en godsdienstwetenschap ¹⁾.

De *missiegeschiedenis* mag zich niet tevreden stellen met het weergeven van datgene, wat op het gebied der missieactie in de christelijke landen en van hetgeen aan rechtstreekschen missiearbeid in de heidensche gewesten geschied is, maar zij dient tevens aan te toonen, hoe alles onderling samenhangt en de ontwikkeling geschied is. En terwijl de belangstelling voor de missie een afzonderlijke behandeling van de missiegeschiedenis rechtvaardigt, waarbij op de eerste plaats aan missiegeschiedschrijving gedacht wordt, mag men zeggen, dat de achterstand op dit gebied ons tot een afzonderlijke behandeling der missiegeschiedenis naast de kerkgeschiedenis verplicht, waarbij wij vooral aan missiegeschiedvorsching denken. Voor missiegeschiedkundige bronnen komen pauselijke, kerkelijke, kloosterlijke archieven, archieven van de missioneerende orden en congregaties en van katholieke hoven en staten, archieven in de missiegebieden zelf in aanmerking ²⁾.

Moeilijkheden en belemmeringen van de tegenwoordige missioneering eenerzijds, successen en gunstige vooruitzichten anderzijds dienen door de *missiekunde* te worden beschreven ; bovendien zijn alle eigenaardigheden zoowel van het missie-

personeel, b.v. nationaliteit, orde of congregatie enz., als van het missieobject, b.v. beschavingspeil, maatschappelijke toestand enz., van wezenlijk belang. Bijzondere moeilijkheden voor de missiekunde, waartoe als onderafdeelingen of hulpwetenschappen de missiestatistiek en de missiekartographie worden gerekend, ontstaan uit het feit zelf, dat alles in de missiegebieden zich in een toestand van ontwikkeling bevindt; nauwelijks beschreven gaan de missiekundige gegevens reeds tot de geschiedenis over, zoodat de grens tusschen deze beide niet nauwkeurig te bepalen is. Met name bij de schildering van de waarschijnlijke vooruitzichten behoort de missiekunde voorzichtig te werk te gaan, omdat niet zelden onverwachte invloeden den loop der dingen een andere wending geven. Intusschen behoort een bezonnen oordeel over den tegenwoordigen toestand van het missiewerk in de heidensche gewesten en den steun ervan in de christelijke landen tot het waardevolste van wat de wetenschap aan de missioneerende Kerk geven kan, omdat deze daarnaar haar missiestrategie richten kan ³).

De *missiethologie*, ook wel missieleer of missietheorie of zelfs missiologie in engeren zin genoemd, heeft tot taak de grondslagen der missie te bestudeeren en systematisch bloot te leggen; de onderscheiding van die grondslagen in apologetische, bijbelsche, traditioneele, dogmatische en ethische brengt een onderverdeling van het voorwerp der missiethologie met zich. In wetenschappelijk opzicht behoort de missiethologie niet alleen als volwaardig onderdeel tot de missiewetenschap, welke zonder haar stukwerk blijft, maar belicht en verrijkt zij ook meerdere onderdeelen der godgeleerdheid en zelfs profane vakken van kunde. Nog grooter misschien is haar praktische beteekenis: eenerzijds voor de missiepraktijk zelve, die zij door haar grondslagen moet fundeeren, anderzijds voor iederen missievriend om den waren missiegeest te helpen wekken en verspreiden. Het karakter der missiethologie als wetenschap des geloofs vraagt, dat zij wijsbegeerte, godsdienstwetenschap, volkenkunde slechts als secundaire vakken bezigt; en deze theologische methode moet in haar wijze van onderzoek en voorstelling tot uitdrukking komen ⁴).

Tot de taak van het *missierecht* behoort vooreerst: de in de missies bestaande rechtsverhoudingen te onderzoeken en te

systematiseren; vervolgens, die rechtsverhoudingen in haar geschiedkundige ontwikkeling en principiële fundeering na te gaan; eindelijk, die rechtsverhoudingen in haar praktische toepassing te doen zien, m.a.w. het vigeerend, zoowel wettelijk als gewoonterecht te beschrijven. Deze taak van het missierecht als wetenschap is verre van gemakkelijk. De moeilijkheden spruiten eensdeels hieruit voort, dat juist de rechtsverhoudingen in de missies dikwijls moeilijk te begrijpen zijn wegens haar menigvuldigheid, veranderlijkheid, bijzondere geaardheid van op-het-afzonderlijke-gericht-zijn; anderdeels houdt de kerkelijke wetgeving betrekkelijk weinig rekening met de eigenaardige rechtsverhoudingen der missies in het algemeen en der afzonderlijke missiegebieden, terwijl een *Concordantia discordantium canonum*, d.w.z. een volledige samenstelling der bestaande en vigeerende bepalingen voor de missielanden, waarbij de tegenspraak tusschen decreten van verschillende bestuursorganen wordt opgelost, vooralsnog ontbreekt ⁵⁾.

Uitgaande van de feitelijke gegevens der missiegeschiedenis en der missiekunde, opgebouwd op de grondslagen van de missietheologie en het missierecht, stelt de *missiemethodiek* de regels, door de missioneering te volgen, tot een wetenschappelijk geheel samen en zorgt aldus voor een methodisch-veilige werkzaamheid van de verschillende missieorganen. Wat de wijze van behandeling betreft, dient de missiemethodiek niet enkel den missionaris technisch te bekwamen tot vaardige uitoefening van zijn ambt, noch ook mag zij louter theoretisch zijn; doch zij moet ernaar streven de wetenschappelijke en praktische methode zoo innig mogelijk te doen samengaan en elkaar te doen bevruchten ⁶⁾.

Evenals de missiewetenschap veel gewijde en profane wetenschappen van dienst kan zijn als hulpwetenschap, zoo heeft zij op haar beurt een reeks van *hulpwetenschappen* nodig om haar veelomvattende taak te kunnen volvoeren. Vooreerst zal de beoefenaar der missiewetenschap de bronnen en de bibliographie van zijn vak moeten kennen ⁷⁾. Vervolgens zal de missioloog op de hoogte moeten zijn van theologie en kerkgeschiedenis om de resultaten ervan ten grondslag te kunnen leggen aan de behandeling der onderdeelen van de missiewetenschap. Eindelijk behooren ertoe die wetenschappen, welke hetzelfde voorwerp

behandelen als de missiewetenschap, zij het dan ook in ander opzicht beschouwd. En hier noemen we, naast de meer praktische vakken, zooals tropenhygiëne, koloniale wetenschap enz., vooral die wetenschappen, welke het voorwerp der missie in zoodanig opzicht beschouwen, dat ook de missionaris hiermede rekening moet houden; dusdanig is vooral het taalkundig, volkenkundig en godsdienstig opzicht, zoodat taalwetenschap, volkenkunde en godsdienstwetenschap terecht als hulpwetenschappen der missiologie mogen gelden ⁸⁾.

Het mag op het eerste gezicht verwondering wekken, dat, ondanks vroegere verdienstelijke verhandelingen wat de onderdeelen betreft, de katholieke missiewetenschap als systematisch geheel pas in de 20e eeuw is ontstaan. Ter verklaring van dit feit zou men er op kunnen wijzen, dat de katholieken de missie als iets-van-zelf-sprekends beschouwden; als iets, dat geen nadere verklaring behoeft; als iets, dat door de kerkelijke wetgeving met gezag is geregeld, terwijl in het Protestantisme de zendingsgedachte zich moest baanbreken en haar bestaansrecht bewijzen.

Toen Duitschland zich in de tachtiger jaren van de vorige eeuw tot koloniale mogendheid verhief, leefde er ook de katholieke missieactie op. Het ligt voor de hand, dat zulks aanvankelijk zich meer op praktisch dan op wetenschappelijk gebied uitte. Alleen het in 1873 gestichte tijdschrift „Die katholischen Missionen” ging reeds min of meer de wetenschappelijke richting uit, door het publiceeren van geschiedkundige schetsen, volkenkundige studiën, statistische overzichten enz., terwijl sindsdien verschillende publicaties van Werner, Dahlmann, Huonder, Streit, Krose, Meinertz e.a. een gunstig onthaal vonden, hetgeen een spoorslag was voor de beoefening van de missiewetenschap in haar verschillende vertakkingen.

Toen kwam in 1909 de Katholiekendag te Breslau met de missierede van Fürst Aloïs zu Löwenstein en het volgend jaar werd de eerste leerstoel voor katholieke missiewetenschap aan de universiteit van Münster i.W. bezet door Jos. Schmidlin, die om zijn onderwijs, zijn geschriften en zijn Zeitschrift für Missionswissenschaft den eernaam van pionier der katholieke missiewetenschap verdient. Na Münster i.W., waar later nog aanverwante leeropdrachten werden verstrekt, o.a. voor kennis

van het christelijk Oosten, voor missierecht, voor vergelijkende godsdienstwetenschap, kregen in Duitschland de universiteiten van München en Würzburg haar missiologischen leerstoel. Nog stichtte men er het internationaal instituut voor missiewetenschappelijk onderzoek, dat de uitgave mogelijk maakte van het bibliographisch standaardwerk, de *Bibliotheca Missionum*, van de *Missionswissenschaftliche Abhandlungen und Texte*, van de *Missionswissenschaftliche Studien*, en dat verschillende cursussen organiseerde.

Terwijl het Institut Catholique te Parijs sinds 1923 en de universiteit van Leuven sinds 1927 jaarlijks eenige missiologische colleges lieten geven, richtte men in Nederland, dank zij de medewerking van den Priestermissiebond, in 1930 aan onze katholieke universiteit een lectoraat in de missiewetenschap op⁹⁾, dat vandaag in een gewoon hoogleeraarschap wordt omgezet. Italië bezat sinds 1919 aan het Pontificium Athenaeum Urbanum de Propaganda Fide te Rome een leerstoel voor missiewetenschap, die in 1932 werd uitgebreid tot een Institutum missionale scientificum; ongeveer terzelfder tijd richtte de Pontificia Università Gregoriana een afzonderlijke missiologische faculteit op. Canada kreeg in 1931 zijn missiologischen leerstoel aan de universiteit van Ottawa en Oostenrijk in 1933 aan de universiteit van Weenen. Naast dit universitaire onderwijs gaven verschillende Orden en Congregaties in haar eigen onderwijsinrichtingen aan haar toekomstige missionarissen een min of meer uitgebreide missiologische scholing.

Het feit, dat de missiewetenschap in officiële documenten onder de gewijde wetenschappen wordt opgesomd, bepaalt meteen haar theologisch karakter. Overeenkomstig haar aard moet de methode van de missiewetenschap zoowel strikt-wetenschappelijk als streng-kerkelijk wezen; zij zal dan ook aan de kerkelijke documenten betreffende het missiewerk bijzondere aandacht schenken en met de richtlijnen erin vervat, terdege rekening houden.

De waarde van de missiewetenschap voor de missiepraktijk blijkt vooreerst hieruit, dat de missie de missiologie noodig heeft voor haar wetenschappelijke fundeering en motiveering. Door de wetenschappelijke behandeling immers wordt de missiekennis

vermeerderd en verdiept, krijgt de missieactie een stevig fundament en kan men het verplichtend karakter van den missiësteun, waarop wij nog onlangs den H. Vader sterken nadruk hoorden leggen, bewijzen. Vervolgens leert de missie door de missiewetenschap zoowel haar geschiedenis als haar tegenwoordigen toestand juist en volledig kennen. Eindelijk trekt de missiepraktijk van de missiewetenschap nut, door van haar te vragen een beredeneerde en betrouwbare handleiding op het onafzienbare veld der praktijk: hoe telkens met wijs beleid gekozen en gehandeld dient te worden, hetzij in de christelijke landen, wat de missieactie, hetzij in de missiegebieden zelf, wat de missionering betreft, die vele en ingewikkelde vraagstukken oproept ¹⁰).

De missiewetenschap bezit niet alleen waarde voor de missiepraktijk, maar ook voor de wetenschap, met name voor de godgeleerdheid: van de missiologie mag de theologie in al haar vertakkingen aanvulling, verdieping en bevruchting verwachten.

Ten slotte biedt de missiewetenschap een onontbeerlijk middel ter opwekking, behoud en verlevendiging van den missieijver in de christelijke landen en dus tot bloei van de Kerk in het algemeen. Nu de voorspelling, dat de twintigste eeuw de missieeuw bij uitstek zal zijn, meer en meer bewaarheid wordt; nu de massa begrijpen gaat, dat missiewerk niet alleen de taak is van enkele missionarissen, maar van al degenen, die door Gods genade aan het ware geloof deelachtig zijn en de ontelbare weldaden genieten, die daaruit voortvloeien, is het van principiëel belang de fundamenteen stevig te leggen.

Niet altijd intusschen heeft de missiewetenschap de waardeering gevonden, waarop zij krachtens haar waarde voor de missiepraktijk, voor de wetenschap en voor de Kerk, aanspraak maken mocht. Daar waren vooreerst de tegenstanders, die erin een aanslag meenden te zien op het werk der missionarissen. Zeker, het offervaardig karakter van den arbeid onzer wakkere geloofspioniers staat boven allen lof verheven; maar elk menscheijk werk is voor vervolmaking vatbaar. Welnu, evenals de zielzorgers in de christelijke landen de diensten van de godgeleerde schrijvers niet willen versmaden noch kunnen ontberen, zoo zullen ook de missionarissen graag missiewetenschappelijke geschriften raadplegen om er iets van hun gading te vinden.

Daar waren vervolgens de onverschilligen, die niet veel heil verwachtten van deze nieuwe wetenschap. In hun kortzichtigheid zagen zij niet, dat de missies meer noodig hebben dan oogeblikkelijke hulp, vermoedden niets van het bestaan van missievraagstukken, bezaten niet het besef van den algemeenen missieplicht.

Daar waren en zijn eindelijk — en hun aantal groeit met den dag — de nuchtere beschouwers van de taak en de toekomst der missiewetenschap. Zij stellen vertrouwen in de ernstige beoefenaars ervan; zij bevroeden iets van haar roeping en verantwoordelijkheid; zij zien ontzaglijke mogelijkheden in het verschiep naast het reeds bereikte. Hun waardeering uit zich in welwillende belangstelling en zedelijken steun; zij nemen gretig kennis van de resultaten der missiewetenschap en sporen anderen aan, hiervan zooveel mogelijk te profiteeren. En hier is een woord van oprechten dank op zijn plaats aan de Oversten van verschillende Orden en Congregaties, die nu reeds jarenlang geregeld studenten sturen naar de missiologische colleges aan onze universiteit en aldus niet weinig hebben bijgedragen tot een voorspoedigen uitgroei van het hier begonnen werk.

Met het tot dusver gezegde over den omvang en de taak, het ontstaan en de beoefening, de waarde en de waardeering van de missiologie moeten we thans volstaan, om eenigszins uitvoeriger te kunnen uitweiden over de vandaag voor het eerst aan onze Alma Mater binnengeleide wetenschap: de Oostersche theologie.

Hoe omvangrijk de taak is, waarvoor de beoefenaar van de OOSTERSCHE THEOLOGIE¹¹⁾ zich geplaatst ziet, kan men eenigszins afleiden uit de programmatische aanduidingen, die Z. H. Paus Pius XI hieromtrent in de encycliek *Rerum Orientalium*, over het bevorderen van de studie der Oostersche zaken, heeft gegeven (8 Sept. 1928) en uit de brieven, door de H. Congregatie der Seminariën en Universiteiten, den 28 Aug. 1929 en den 27 Jan. 1935 tot H.H. Hoogw. Exc. de Bisschoppen en tot de hoogere Oversten der religieuze gericht.

Zonder ook maar in de verte op volledigheid aanspraak te willen maken, stippen we hier enkele punten aan, die voor bestudeering in aanmerking komen.

Men dient zich vooreerst rekenschap te geven van de *bronnen der Oostersche theologie*. Volgens de thans vrij-algemeene leer der Grieksch-Slavische kerk bestaat er een tweevoudige openbaringsbron: Schriftuur en Overlevering, ofschoon gedurende meer dan een eeuw (1700—1836) de protestantsche leer over de H. Schrift als eenige openbaringsbron werd gevolgd en nog heden ten dage enkele verdedigers vindt.

Omtrent de ingeving der H. Schrift huldigt men geen juiste opvattingen en evenmin stemmen allen omtrent den canon der H.H. Boeken van het Oude Testament ¹²⁾ met de katholieken overeen. Wat den tekst betreft, geven zij voor het Nieuwe Testament aan het Grieksch de voorkeur, terwijl voor het Oude Testament de Grieken de vertaling der Septuagint ¹³⁾ en de Slavische volken de oude Slavische vertaling gebruiken.

Tot de documenten der Overlevering rekent men de Symbola, de Concilies, de H.H. Vaders, en, ofschoon in minderen graad, ook de Symbolische boeken.

Als voornaamste symbolum beschouwen de Oosterlingen het Symbolum Nicaeno-Constantinopolitanum, hetwelk zij aan het eerste Concilie van Constantinopel (381) toeschrijven ¹⁴⁾. Op de tweede plaats stellen zij het z.g. Symbolum Athanasianum of Quicumque, waarvan zij de Grieksche vertaling gebruiken, omdat zij den Latijnschen tekst bedorven achten. Nog kennen velen aan het Symbolum van den H. Gregorius den Wonderdoener oecumenisch gezag toe.

Van de twintig algemeene Concilies der Katholieke Kerk erkennen de orthodoxen slechts de zeven eerste, waarbij zij de Trullaansche synode voegen, door hen gewoonlijk „quinisexta” genoemd, omdat haar canones de 5e en 6e synode (d.w.z. het tweede en derde Concilie van Constantinopel) aanvullen. Volgens de meer algemeene meening bezitten de algemeene Concilies in geloofszaken onfeilbaar leergezag ¹⁵⁾.

Omtrent de H.H. Vaders, die bij de Oostersche theologen hoog in aanzien staan, kan men nader onderzoeken: op welke H.H. Vaders vooral een beroep wordt gedaan, met welke bedoeling deze worden bestudeerd, welke waarde hun uitspraken bezitten en volgens welke regels hun geschriften worden verklaard.

Van de symbolische boeken ¹⁶⁾ noemen we slechts: de

orthodoxe geloofsbelijdenis van Petrus Moghila (1662)¹⁷⁾, de geloofsbelijdenis van Dositheus, patriarch van Jerusalem (1672)¹⁸⁾, den catechismus van Philaretus van Moskou (1823), de belijdenis van patriarch Gennadius II (1460), de antwoorden van Jeremias, patriarch van Constantinopel, aan de theologen van Tübingen (1576, 1579, 1581), de zendbrieven van Anthimus VI (1848) en Anthimus VII (1895); een bestudeering van hun ontstaan, gezag en leerinhoud zou ongetwijfeld waardevol zijn, omdat aan de symbolische theologie van het Oosten in het Westen doorgaans weinig aandacht wordt geschonken.

Uit de genoemde bronnen putten de orthodoxen hun dogmata¹⁹⁾, waarvan zij het begrip als volgt pleegden te omschrijven: godgeleerde waarheden door God geopenbaard en door de Kerk bepaald en voorgehouden als voor allen verplichtende geloofsleer²⁰⁾. Sommige nieuweren zijn echter met hun opvatting omtrent het begrip evenals omtrent de ontwikkeling van het dogma in modernistisch vaarwater verzeild.

Verschillende *eigenschappen van de Oostersche theologie*²¹⁾ zou men kunnen aangeven om den aard ervan in het licht te stellen; gewoonlijk wijzen de Protestanten²²⁾ op haar liturgisch, de Katholieken²³⁾ liever op haar traditioneel karakter. Men mag intusschen geen van beide kenmerkende eigenschappen te exclusivistisch verstaan. Het liturgisch karakter geldt immers hoogstens van de Russische theologie²⁴⁾ en het traditionalisme moge al in de desbetreffende opvattingen van het volk bestaan, bij de godgeleerden, vooral de nieuwere, is het vaak ver te zoeken. Over het algemeen kan men zeggen, dat de Oostersche theologie, bij gemis aan levend leergezag, is blijven staan bij de vanouds uitgeleverde opvattingen, welke zij niet zoozeer tracht te doorgronden als wel op mystieke wijze te beleven. In dit verband zal ook het juridisme²⁵⁾, waarvan de Oosterlingen de katholieke theologie beschuldigen, ter sprake moeten komen.

Al kent de *geschiedenis der Oostersche theologie*²⁶⁾ geen juist-omschreven systemen noch eigenlijk-gezegde scholen, toch kan men erin enkele perioden, ten deele bepaald door invloeden van buiten, onderscheiden. Van Photius' tijd tot de helft der 14e eeuw ging de Byzantijsche theologie, wier beoefenaars vooral de Grieksche wijsbegeerte beoefenden, vrijwel haar eigen

weg. De daarop-volgende periode onderscheidde zich van de vorige niet slechts door den Palamitischen strijd ²⁷), maar ook door den invloed, dien de Westersche theologie, vooral die van St. Thomas, in het Oosten verkreeg ²⁸). Deze katholieke invloed op de Grieksche theologie nam nog toe met het ontstaan van het Protestantisme. Tot staving dezer stelling wijzen we slechts op de drie antwoorden van Jeremias II, patriarch van Constantinopel, aan de theologen van Tübingen ²⁹); op de veroordeelingen van de geloofsbelijdenis van Cyrillus Lucaris door patriarch Cyrillus Contarenus (1638), de synoden van Jassy (1642) en van Jerusalem (1672); op de als toetssteen der orthodoxie beschouwde geloofsbelijdenissen van Petrus Moghila en Dositheus, waarvan de eerstgenoemde zoo klaarblijkelijk van de catechismussen van het Concilie van Trente, van den H. Robertus Bellarminus en den H. Petrus Canisius afhankelijk is, dat men van een Latijnsche infiltratie in de Oostersche theologie heeft kunnen spreken ³⁰). Ofschoon de Grieksche schrijvers aldus op vele punten de katholieke leer tegen de Protestanten verdedigden, namen zij niet evenzeer de theologische methode van het Westen over; een uitzondering hierop maakte echter de kerkelijke Academie van Kiev, in 1631 opgericht, waar Russen, Grieken, Roemenen, Bulgaren en Serven in grooten getale met de scholastieke methode vertrouwd raakten.

De invloed van Kiev op de Russische theologie moest in de 18e eeuw wijken voor de richting, die haar naam ontleent aan Prokopovic ³¹), wiens volgelingen den tol hunner bewondering voor de protestantsche leer in de munt van al te slaafsche navolging betaalden, met name wat de openbaringsbronnen en de leer der rechtvaardigmaking betreft ³²). En niet slechts protestantsche, maar ook rationalistische invloed deed zich gelden, sinds Catharina II (1762—1796) haar ingenomenheid betuigde met de werken der Fransche encyclopedisten, waarvan er enkele in het Russisch werden vertaald. Zoo verviel de Russische theologie tot een zwevend mysticisme, waarvan de grenzen tusschen waarheid en dwaling werden verdoezeld. Onder militaire leiding van graaf Protasov, opper-procurator van de H. Synode (1836—1855), zette tegen dit alles sinds 1836 een energische reactie in. Vóór alles steunde hij de patristische studiën, deed de orthodoxe geloofsbelijdenissen der 17e eeuw

opnieuw uitgeven en spoorde de professoren aan tot het schrijven van godgeleerde verhandelingen, die als handboeken (Macarius Bulgakov³³), Filaret Gumilevsky³⁴) e.a.) een ruime verspreiding vonden en met de toenmaals opgerichte tijdschriften der kerkelijke academies van Kiev, Moskou, St. Petersburg en Kazan de theologische studiën bevorderden³⁵).

Intusschen onderwierpen zich niet alle godgeleerde schrijvers aan de keizerlijke decreten. Verschillenden, o.a. Khomjakov³⁶), verheelden allermint hun sympathieën voor het idealistisch systeem van de Duitsche wijsbegeerte, vooral van Schelling³⁷), waaruit in Rusland een wijsgeerig-godsdienstige strooming ontstond, die door de studenten met enthousiasme werd begroet; bij deze richting sloot zich ook Vladimir Soloviev³⁸) aan, die ten slotte tot de kennis der waarheid kwam, maar wiens voornaamste werken niet-zuiver-katholieke ideeën behelzen. Ook begon het liberalisme in de theologie hoogtij te vieren, niet alleen in Rusland (Bolotov, Merejkovsky, Rozanov), maar ook in Griekenland³⁹), met name aan de theologische faculteit te Athene, wier tegenwoordige professoren grootendeels aan protestantsche universiteiten van Duitschland hun opleiding hebben genoten⁴⁰). Ten slotte sloop, door persoonlijken omgang, het modernisme⁴¹) binnen, vooral aan de kerkelijke academie der orthodoxen te Parijs, zooals de uiteenzettingen van Sergius Bulgakov over de Kerk⁴²) en de orthodoxie⁴³) ten overvloede bewijzen.

Ofschoon men tot op zekere hoogte kan toegeven, dat het Oosten en het Westen vooral verschillen door de wijze waarop beide de leerstellige vraagstukken ontwikkelen en verklaren⁴⁴), mag men toch de *dogmatische verschillpunten*⁴⁵), om voorloopig van de disciplinaire en liturgische nog te zwijgen, allermint over het hoofd zien. In de controverse der orthodoxen met de katholieken zijn in den loop der eeuwen verschillende bezwaren naar voren gebracht. Toen Photius in 867 zijn rondzendbrief naar de bisschoppen van het Oosten schreef, maakte hij tegen de Latijnen zeven opwerpingen. Ten tijde van Michaël Caerularius (11e eeuw) werd deze lijst van Latijnsche dwalingen nog uitgebreid; hetzelfde geschiedde voortdurend van de 12e tot de 14e eeuw, totdat de Vaders van het hereenigingsconcilie van Florence (1438) de dogmatische verschillen tot een vijftal

herleidden. Dit getal keerde in de werken, na genoemd concilie geschreven, telkens terug en werd na de dogma-verklaring van Maria's Onbevleete Ontvangenis (1854) en van de pauselijke onfeilbaarheid (1870) praktisch met beide punten vermeerderd.

Al betreffen intusschen de voornaamste verschilpunten: de leer omtrent het primaat van den bisschop van Rome, waartoe de kwestie der pauselijke onfeilbaarheid behoort; de voortkomst van den H. Geest en de toevoeging van het Filioque aan het symbolum; de leer over de H. Eucharistie en het daarmee samenhangend vraagstuk omtrent de epiclese; Maria's Onbevleete Ontvangenis en de leer van het vagevuur; — dit neemt niet weg, dat in de meeste theologische tractaten bepaalde kwesties uit verschillend gezichtspunt worden gezien. Terwijl b.v. bij de beschouwing van Christus' verlossingswerk in het Westen op het juridisch element ervan, nl. de plaatsvervangende genoegdoening de nadruk wordt gelegd, stellen de Oosterlingen liever de zedelijke zijde van dit geheim in het licht, in zoover Christus ons een verheven voorbeeld van deugd erdoor gaf, of ook den ontologischen kant, in zoover uit de hypostatische vereeniging van de menschelijke natuur met het Goddelijk Woord op het menschdom glorie afstraalde.

De *cardo quaestionis* tusschen katholieken en orthodoxen vormt intusschen de leer omtrent het primaat van den bisschop van Rome, zooals nog in 1930 tot uiting kwam in het geruchtmakende werk van den tegenwoordigen Grieksch-orthodoxen bisschop van Athene, Chrysostomos Papadopoulos ⁴⁶), of, zooals in 1932 Sergius Bulgakov het uitdrukte in zijn brief naar het zesde unionistisch congres te Velehrad: de eigenlijke vraag, waarover het gaat, betreft het begrip en het bestuur van de Kerk. Maar rondom dit centrale punt groepeeren zich, zooals van zelf spreekt, tal van „*quaestiones theologicae ad Orientales maxime spectantes*”, die een afzonderlijke behandeling verdienen.

Bij het tot dusver gezegde over de Oostersche theologie hadden we met name de theologie der afgescheiden Oosterlingen op het oog. Om tot een meer volledige kennis der zaken van het kerkelijk Oosten te geraken, moet men echter ook de liturgie en het kerkelijk recht, de patrologie en de archaeologie, de geschiedenis en den tegenwoordigen toestand van het Oosten binnen den kring van zijn beschouwingen trekken; en in deze

verschillende opzichten zullen vooral de geünieerde Oostersche kerkgroepen het voorwerp van studie uitmaken.

Uit den rijken dogmatischen en ook zedekundigen inhoud der Oostersche liturgieën zou men gemakkelijk een boek kunnen samenstellen over: liturgische theologie⁴⁷⁾. Zeker, de leerstukken van het geloof komen ook in de Westersche liturgie op een of andere wijze tot uiting. Maar behalve dat de Oosterling zijn aangeboren neiging tot breedsprakigheid ook bij de uiteenzetting der dogmatische gegevens toepast, was het Oosten bovendien eeuwenlang het tooneel van trinitarische en christologische dwalingen en twisten, waarvan de liturgie nog heden ten dage de echo weerkaatst in den vorm van levendige protesten, herhaalde exclamaties enz. Zoo wordt het begrijpelijk, dat de Oostersche liturgieën meer dan de Romeinsche liturgie een locus theologicus vormen, die op verdere exploitatie wacht⁴⁸⁾. Daarenboven kunnen zij ons uitstekende argumenta ad hominem verstrekken bij de controverse over leerstellige vragen, de aandacht vestigen op niet of nauwelijks bestudeerde aspecten van een of ander vraagstuk, en verschillende uitspraken der H.H. Vaders, waarvan de liturgische formuleeringen de voortzetting vormen, voor ons meer tastbaar en levend maken. Met name de theologie omtrent de H.H. Sacramenten, die uiteraard nauwer verband houdt met de ceremonieën van den eeredienst, heeft uit de bestudeering van de Oostersche liturgieën nog niet alle profijt getrokken, dat voor haar erin verscholen ligt⁴⁹⁾.

Niet alleen de godgeleerde wetenschap, maar ook de katholieke vroomheid kan zich laven aan de bronnen der Oostersche liturgieën. Trouwens, ook buiten rechtstreeksch liturgisch verband, verdient de Oostersche spiritualiteit volle aandacht. Om een geschiedenis van de *Theologia spiritualis Orientalium* te kunnen schrijven en de wezenlijke elementen ervan vast te stellen, is men echter voorhands nog aangewezen op de studie van een menigte onuitgegeven handschriften en de oplossing van vraagstukken, die zich aan de reeds uitgegeven documenten vastknoopen⁵⁰⁾; een arbeid, die intusschen langzaam, maar gestadig vordert, zoodat men er reeds in geslaagd is, de groote lijnen der Oostersche spiritualiteit te ontdekken⁵¹⁾.

De bestudeering van het Oostersche kerkrecht brengt eigenaardige moeilijkheden met zich, die vooral voortkomen uit de

verscheidenheid der rechtstradities, de bijzondere hiërarchische organisatievormen en de rituele gebruiken, die in de verschillende Oostersche kerkgroepen heerschen en waaraan deze met jaloersche trouw gehecht zijn ⁵²). Het feit, dat de bronnen ⁵³) van die rechtstradities dikwijls vaag en omstreden zijn, vormt een der redenen, waarom de codificatie van het Oostersche kerkrecht, waaraan sinds jaar en dag wordt gewerkt, zoo zeer toe te juichen is. Ook de orthodoxe kerken, waarin reeds eerder pogingen werden ondernomen om tot een rechtseenheid te geraken, zullen uit het toekomstig wetboek voor Oostersch kerkelijk recht praktisch nut kunnen trekken.

Grepen uit de *patrologie* en de *archaeologie*, uit het *verleden* ⁵⁴) en *heden* ⁵⁵) van het kerkelijk Oosten kunnen ongetwijfeld onze kennis hieromtrent verdiepen en verrijken. Hoe klein in aantal sommige geuniëerde groepen tegenwoordig ook zijn, zij zijn dragers van de meest eerbiedwaardige geschiedenis der oudste christentijden en wijzen op een verleden, dat voor ons vooral geconcretiseerd is in de namen der groote Oostersche Kerkvaders.

De systematische beoefening van de Oostersche theologie in haar breeden omvang, zooals we dezen in het voorafgaande fragmentarisch poogden te schetsen, is bij de katholieken van betrekkelijk recenten datum. Wel zijn er in de afgelopen eeuwen meerderen geweest, die hetzij door de behandeling van afzonderlijke vraagstukken, hetzij door bronnenpublicaties, pioniersarbeid hebben verricht, dien we hier terloops dankbaar willen gedenken door het noemen van enkele namen en *werken*.

Mogen in de 17e eeuw Petrus Arcudius en Leo Allatius, de beroemde leerlingen van het Grieksch college van den H. Athanasius te Rome, ook al eenigszins overdreven, resp. „de concordia Ecclesiae occidentalis et orientalis” ⁵⁶) en „de Ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione” ⁵⁷) hebben geschreven, hun talrijke geschriften bezitten toch groote waarde voor onze kennis van de Grieksche orthodoxie en daarmee samenhangende kwesties. In het begin der 18e eeuw vervaardigde Renaudot, behalve zijn *Liturgiarum orientalium collectio* ⁵⁸), verschillende geschriften over de theologie van de Grieken en andere afgescheiden Oosterlingen, waarvan meerdere

nog onuitgegeven in de nationale bibliotheek van Parijs liggen. Over de theologie van de Nestorianen en Monophysieten heeft de Maroniet Assemani veel kostbaar materiaal in zijn *Bibliotheca Orientalis Clementino-Vaticana* ⁵⁹⁾ en zijn lijvige *De Syris monophysitis dissertatio* ⁶⁰⁾ opgenomen. Vermelding verdient ook datgene, wat Le Quien in zijn *Oriens Christianus* ⁶¹⁾ en vooral in zijn *Panoplia contra schisma graecorum* ⁶²⁾ over de controverse tusschen Grieken en Latijnen heeft geschreven. De 19e eeuw schonk ons de erudiete werken van Denzinger ⁶³⁾ en Hergenröther ⁶⁴⁾, terwijl laatstgenoemde zich ook met Mai, Pitra, Migne, Graffin, Nau, Chabot, Mansi, Petit e.a. verdienstelijk maakte door de uitgave van de documenten der Oostersche theologie. De eer van het waagstuk voor de eerste maal een synthese te hebben ontworpen van de dogmatische theologie der Grieksch-Russische kerk in het licht der Katholieke leer onderzocht en beoordeeld, komt op katholieke zijde toe aan Palmieri, wiens werk, helaas, tot twee ongelijke deelen *Prolegomena* ⁶⁵⁾ beperkt bleef. Sindsdien heeft Jugie zijn breed-opgezette en nog-breder-uitgewerkte *Theologia dogmatica christianorum orientalium ab Ecclesia catholica dissidentium* in vijf volumina ⁶⁶⁾ voltooid en door dit systematisch geheel voor talrijken den weg gebaand naar zelfstandige studie.

Intusschen is een reeks *tijdschriften* ontstaan — en ten deele al weer vergaan — om verhandelingen te kunnen publiceeren over heel het gebied der Oostersche kerkelijke wetenschappen. We noemen slechts: *Bessarione* (1896—1923), *Byzantinische Zeitschrift* (1892), *Byzantion* (1925), *Der christliche Orient* (1936), *Echos d'Orient* (1897), *The Eastern Churches Quarterly* (1936), *Irenikon* (1926), *Le Muséon* (1881), *Oriens Christianus* (1901), *Revue catholique des Eglises* (1904—1908), *Revue de l'Orient chrétien* (1896—1934), *Rivista degli studi orientali* (1907), *Roma e l'Oriente* (1910—1921), *Russie et chrétienté* (1934), *Slavorum litterae theologicae* (1905—1910), *Stoudion* (1924—1929), *L'Unité de l'Eglise* (1922), en vooral *Orientalia Christiana* (1923), sinds 1935 gesplitst in een reeks tekst-uitgaven en tractaten: *Orientalia Christiana Analecta*, en een halfjaarlijksch tijdschrift: *Orientalia christiana periodica*. Hiernaast bezorgen theologische tijdschriften op bredere basis, o.a. *Ephemerides theologicae religieuses*, *Recherches des sciences*

relig., Theologie und Glaube, Theol.prakt. Quartalschrift, Zeitschrift für kath. Theologie, ons tegenwoordig geregeld overzichten en besprekingen over de Oostersche theologie en behelzen encyclopaedieën, Nachschlagewerke en dictionnaires, met name de dictionnaire de théologie catholique⁶⁷⁾, deskundige verhandelingen op dit gebied.

Den neerslag van de wetenschappelijke beoefening der Oostersche theologie vindt men verder in de verslagboeken der verschillende unionistische congressen, zooals de studie-bijeenkomsten te Ljubljana (1925)⁶⁸⁾, Weenen (1926)⁶⁹⁾ en Praag (1929)⁷⁰⁾ en vooral de congressen, dezen zomer voor de zevende maal te Velehrad⁷¹⁾ gehouden. Ook te Nijmegen werden reeds enkele malen desbetreffende studiedagen georganiseerd, wier verslagen ten deele gedrukt zijn⁷²⁾.

Als brand- en straalpunt van het onderwijs in de kerkelijke wetenschappen, welke de Oostersche christelijke volken betreffen, richtte Benedictus XV in 1917⁷³⁾ te Rome het Oostersch Instituut op, dat niet slechts voor de Oosterlingen zou openstaan, maar ook voor hen, die van de katholieke eenheid zijn afgescheiden, en vooral voor Latijnsche priesters, die ofwel zich bijzonder bekwamen in de gewijde wetenschap, ofwel zich willen wijden aan den herderlijken arbeid onder de Oosterlingen. Pius XI vertrouwde in 1923 de zorg voor dit Instituut toe aan den Generaal der Sociëteit van Jesus, doch behield voor zich en zijn opvolgers in alles de opperleiding. Aan de professoren van genoemd instituut, die met hoffelijke voorkomendheid mij te Rome mijn onmiddellijke voorbereiding op het bezetten van dezen leerstoel hebben vergemakkelijkt, betuig ik bij deze gelegenheid gaarne mijn oprechten dank.

De Ordinationes, door de H. Congregatie van de Seminariën en van de Universiteiten ter toelichting bij de Constitutie Deus scientiarum Dominus (24 Mei 1931) gevoegd, noemen onder de hulpwetenschappen, welke aan de theologische faculteit van alle katholieke universiteiten moeten worden onderwezen, ook de „quaestiones theologicae ad Orientales maxime spectantes”⁷⁴⁾. Door het overnemen van deze zelfde formuleering werd de bedoeling van de leeropdracht, welke thans ook aan onze katholieke universiteit, dank zij de offervaardige tegemoetkoming van het Apostolaat der Hereeniging in Nederland, kon worden

verstrekt, nauwkeurig omschreven. Terwijl wij ons dienovereenkomstig voortdurend en voornamelijk met de Oostersche theologie zullen bezighouden, zal, ter completeering van deze studie, ook aandacht worden besteed aan de liturgie, de geschiedenis, het kerkelijk recht enz. van het christelijk Oosten, voor zoover niet reeds onze collega's hierover hun licht laten schijnen.

De wensch van Rome, dat niet slechts aan de universiteiten, maar ook op de Seminariën het onderwijs in de kerkelijke Oostersche wetenschappen zal worden bevorderd, blijkt duidelijk uit de encycliek *Rerum Orientalium* (8 Sept. 1928), uit den brief van de H. Congregatie van de Seminariën en de Universiteiten „de studiis orientalium rerum in Seminariis impensius excollendis” (28 Aug. 1929) en uit het schrijven derzelfde Congregatie over het instellen in de Seminaries en Colleges van een jaarlijkschen dag voor het christelijk Oosten (27 Jan. 1935).

Na al het gezegde behoeven we niet veel woorden meer te verspillen om het nut van de wetenschapsbeoefening met betrekking tot het christelijk Oosten aan te toonen.

Dat nut geldt vooreerst de godgeleerde wetenschap zelf. Inderdaad mag deze van de beoefening der Oostersche theologie niet minder dan van die der missiologie, in haar verschillende vertakkingen bevruchting, verdieping en verrijking verwachten. Of zal de fundamenteele theologie niet gebaat zijn bij de behandeling van de leer omtrent de Kerk⁷⁵⁾ en 's Pausen primaat in het licht van het Oosten? Krijgen sommige dogmatische tractaten niet meer relief, wanneer bijzondere aandacht gewijd wordt aan twist- en verschilpunten, die Oosten en Westen sinds de rampzalige scheuring verdeelen? Kan de zedekundige godgeleerdheid geen vergelijkings-object vinden in de opvattingen van orthodoxe moralisten? Leert de bestudeering van het Oostersch kerkrecht niet, dat de centralistische en latiniseerende geest, dien men Rome soms verwijt, toch een diepen eerbied bezit voor de tradities en privileges, waarvan het Oosten de drager is? Getuigt de kerkgeschiedenis niet, dat de dogmatische tegenstellingen van Oosten en Westen vooral daarom onverzoenlijk werden, wijl ze in dienst stonden van politieke en nationale? De geschiedenis leert ook, dat de groote

moeilijkheid voor den terugkeer niet altijd lag bij de hoogere geestelijkheid, maar veeleer bij den in het Oosten vaak onontwikkelden lageren clerus, de monniken, het volk.

En hiermede raken we aan een ander nut, hetwelk in de beoefening van deze studie is gelegen. Inderdaad vormt in de vooruitziende bedoeling van Rome het bevorderen van de studie der Oostersche zaken een deel van de voorbereidende maatregelen, welke de Kerk treft om breede bruggen naar het afgescheiden Oosten te slaan. De Pontifex Maximus, de Opperste Bruggenbouwer zelf is bij dit werk in uitvoering opdrachtgever en leider ⁷⁶). In een van zijn eerste encyclieken, *Ecclesiam Dei*, uitgegeven bij het derde eeuwfeest van den marteldood van den H. Josaphat, aartsbisschop van Polotsk (12 Nov. 1923), schreef Pius XI: „In de kwestie der hereeniging moeten de afgescheiden Oosterlingen hun vooroordeelen afleggen.... en de Latijnen breeder en dieper studie maken van de Oostersche instellingen en gebruiken.... Wij zijn ervan overtuigd, dat een meer volkomen kennis de wederzijdsche achting en sympathie zal bevorderen en dat deze, tezamen met de liefde, onder den zegen van Gods genade, krachtdadig zullen bijdragen tot het werk der hereeniging” ⁷⁷). In verschillende toespraken, brieven, encyclieken, bepalingen en maatregelen kwam de H. Vader op dit nut van de naarstige beoefening der Oostersche studiën terug, zoodat het wel in de lijn van het Apostolaat der Hereeniging lag, de oprichting van een desbetreffenden leerstoel aan onze universiteit krachtdadig te steunen. Moge Maria, de Moeder van Altijddurenden Bijstand, en St. Joseph, de Patroon van de H. Kerk, deze verlichte bestuursdaad even rijkelijk zegenen als den overigen ijver van het wakkere Apostolaat!

Hoogwaardige Excellenties!

Nu ik overeenkomstig Uw uitdrukkelijk verlangen, voor de tweede maal als eerste titularis een nieuwen leerstoel aan deze universiteit bezet, wil ik graag het eervolle van deze benoeming voorbijzien om mijn aandacht uitsluitend aan het verantwoordelijke ervan te kunnen schenken. Laat mij, in diepe erkentelijkheid voor dit hernieuwde blijk van vertrouwen, aan Uwe Hoog-

waardige Excellenties en de overige Bestuursleden van de St. Radboudstichting, alsmede aan het College van Curatoren, de eerbiedige verzekering mogen geven, dat het mij niet aan arbeidslust en toewijding zal ontbreken om deze uitgebreide leeropdracht naar best vermogen te vervullen: veritate duce, caritate comite, onder leiding der waarheid en begeleiding der liefde.

Monseigneur Hopmans!

Het moet voor U.H.Exc. wel een voldoening zijn, dat de eerste priester, dien Gij als Bisschop universitaire studiën liet maken, ook de eerste priester van Uw bisdom is, die een universitair leerstoel bestijgt. Al degenen, Monseigneur, die Uw bestuurszorg voor het onderwijs in het algemeen en voor deze universiteit in het bijzonder kennen en waardeeren, gunnen U.H.Exc. deze voldoening van ganscher harte. Het verheugt mij bovenmate, U.H.Exc. bij deze gelegenheid openlijk mijn eerbiedigen dank te kunnen betuigen voor al hetgeen ik aan U.H.Exc., vanaf het opleggen Uwer handen tot aan het binnenleiden in deze aula, verschuldigd ben en daarmee oprechte heilwensen te verbinden voor Uw persoon en Uw bisdom.

Hooggeachte Collega's!

Definitief tot het academisch leerambt geroepen, nadat — of is het misschien: omdat? — ik jarenlang een theologie-professoraat aan een Groot-Seminarie heb bekleed, meen ik mij aan het vertrouwen te mogen overgeven, ook door U reeds tot de mannen van het vak te worden gerekend. Ons wetenschappelijk contact, waarvoor thans de gelegenheid zich aanbiedt, zal, naar ik van harte hoop, wederzijds aangenaam en vruchtbaar zijn. Het feit, dat de professoren der theologische faculteit eenstemmig mijn benoeming hebben bevorderd, vervult mij niet alleen met dankbaarheid, maar bezielt mij ook met moed, nu ik voorgoed in hun gelederen mag komen strijden met de wapenen der waarheid.

Dames en Heeren Studenten !

Mag ik mijn algeheele indiensttreding bij de Nijmeegsche studentengemeenschap beginnen met de dankbare verklaring, dat het vertrouwen, waarmede de studenten mij in mijn vorigen werkkring vereerden, de vervulling van mijn taak heeft vergemakkelijkt en bevrucht ? De ervaring, die ik reeds in uw midden mocht opdoen, heeft in mij de overtuiging versterkt, dat ook hier eenzelfde vertrouwen zal groeien. Zulks zal in niet geringe mate bijdragen tot de mogelijkheid van het welslagen mijner universitaire loopbaan, die ik zoo graag wil beschouwen en beleven als een apostolaat. Immers, wanneer het woord waarheid bevat, dat „wie God preekt in de wetenschap, preekt in honderd kerken en duizend scholen tegelijk, voor honderdduizend geloovigen en ongeloovigen samen”, dan geldt zulks ongetwijfeld van de leer- vakken, die uiteraard er op gericht zijn, om de geloovigen te hereenigen met en de ongeloovigen te winnen voor onze Moeder de H. Kerk. Haar, de Eene en Algemeene, op deze wijze te mogen dienen, is niet alleen een plicht van staat voor mij, maar het voorrecht van al degenen onder U, die het „ora et labora” indachtig, op het zooveen verkende terrein „medewerkers willen worden voor de waarheid” (3 Joan. 8) !

Ik heb gezegd.

NOTEN.

1. Schmidlin, Einführung in die Missionswissenschaft, 2e Aufl. Münster i.W., 1925. — Aufhauser, Missions- und Religionswissenschaft an der Universität, 2e Aufl. Freiburg i. Br., 1925. — Tragella, Avviamento allo studio delle missioni, Milano, 1930. — De Mondreganes y de Escalante, Manual de misionologia, Vitoria, 1933.
2. Schmidlin, Katholische Missionsgeschichte, Steyl, 1925. — Descamps e.a., Histoire générale comparée des Missions, Louvain, 1932. — Thaurén, Atlas der katholischen Missionsgeschichte, Mödling b. Wien, 1933. — Montalban, Manuale Historiae Missionum, Shanghai, 1935.
3. Freitag, Katholische Missionskunde im Grundriss, Münster i.W., 1926.
4. Schmidlin, Katholische Missionslehre im Grundriss, 2e Aufl. Münster i.W., 1933. — De Katholieke Missie. Missieleer. Seminarie Hoeven N.B. 1933. — Perbal, Premières Leçons de théologie missionnaire, Paris, 1935.
5. Grentrup, Jus Missionarium, I, Steyl, 1925. — Vromant, Jus Missionarium. Introductio et normae generales, Louvain, 1934.
6. IJbarez, Directorium missionarium, Quaracchi, 1913. — Fabrègues, Adjumenta pro regimine missionum, Paotingfu, 1914. — De Clercq, Recueil d'instructions pastorales, Louvain, 1930.
7. Streit-Dindinger, Bibliotheca Missionum, I—VIII, Münster i.W., 1936-Aachen, 1934. — Rommerskirchen-Dindinger, Bibliografia missionaria, Isola del Liri, 1936.
8. Gröszer, Die Beziehungen der Missionswissenschaft und Missionspraxis zur Völker-, Sprachen- und Religionskunde, Z. M. 1913, S. 29 flgd.
9. Mulders, Kerk en Missie in theologische en historische belichting, Nijmegen-Utrecht, 1930.
10. Costantini, Aspetti del Problema missionario, Milano-Roma, 1935.
11. Onder deze benaming vatten we gemakshalve de theologie der afgescheiden Oosterlingen, met name die der Grieksch-Slavische Kerk samen. Al de afgescheiden Oostersche kerkgenootschappen, die verschillende ritussen volgen en geen gemeenschappelijk gezag erkennen, noemt men met een weliswaar minder-juiste, maar nu-eenmaal-ingeburgerde benaming veelal de orthodoxe kerken van het Oosten. — Jugie, Les divers noms de l'Eglise gréco-russe, Bessarione 38 (1922) p. 179 vlgd.

12. Jugie, Histoire du Canon de l'Ancien Testament dans l'Eglise grecque et l'Eglise russe, Paris, 1909.
13. Gedeon, *Κανονικαὶ διατάξεις*, Constantinopel, 1881, t. II, p. 271.
14. Lebedev, O nasem simbole very, Serghiev-Posad, 1902.
15. Filevsky, Uenie pravoslavnoj Tserkvi o swjascennom predanii, Charkov, 1902.
16. Kimmel, Monumenta fidei Ecclesiae Orientalis, 2 vol. Jena, 1850.
— Mesoloras, *Συμβολικὴ τῆς ὁρθόδοξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, 2 vol. Athene, 1883—1895. — Michalcescu, Die Bekenntnisse und die wichtigsten Glaubenszeugnisse der griechisch-orientalischen Kirche, Leipzig, 1904.
17. Malvy-Viller, La Confession orthodoxe de Pierre Moghila, métropolit de Kiev (1633—1646), Rome, 1927.
18. Palmieri, Dositeo, patriarca greco di Gerusalemme, Firenze, 1909.
19. Spacil, Doctrina Theologiae Orientis separati de Revelatione, Fide, Dogmate. I—II, Roma, 1933, 1935.
20. Malevansky, Opyt pravoslavnago dogmaticeskago bogoslovija, I, Kiev, 1884.
21. Grumel, Les aspects généraux de la théologie byzantine, Ech. d'Orient 30 (1931) 385 vlgd.
22. Ritschl, Der Gegensatz der morgenländischen und abendländischen Kirche und die Unionshoffnungen Gagarin's und Haxthausen's. Protest. Monatsblätter für innere Zeitgesch. 11 (1858) 338 flgd. — Kattenbusch, Lehrbuch der vergleichenden Confessionskunde, I, Tübingen, 1892, S. 335. — Schmidt, Handbuch der Symbolik, Berlin, 1890, S. 30. — Harnack, Das Wesen des Christentums, Leipzig, 1903, S. 149.
23. Jugie, Theologia dogm. Christ. Orient. I, Parisiis, 1926, p. 395.
24. Balanos, *Εἶναι ἡ ὁρθόδοξος ἐλληνικὴ Ἐκκλησία μόνον κοινωνία λατρείας*, Athene, 1904, p. 6.
25. Gordillo, Juridismus apud S.S. Patres Orientis et Occidentis. Acta V Conv. Velehr., Olomucii, 1927, p. 87 vlgd.
26. Mulders, Oostersche Theologie, Ned. Kath. Stemmen, 17 (1927) p. 225 vlgd.
27. Jugie, La Controverse palamite (1341—1368). Les faits et les documents conciliaires. Ech. d'Or. 30 (1931) p. 379 vlgd.
28. Altaner, Die Dominikanermissionen des 13 Jahrhunderts. Habelschwerdt, 1924, S. 9 vlgd.
29. Mesoloras, *Συμβολικὴ*, I, Athene, 1883, p. 78 vlgd.
30. Viller, Une infiltration latine dans la théologie orientale: la confession orthodoxe attribuée à Pierre Moghila et le Catéchisme de Canisius. Rech. de Sc. relig. 3 (1912) p. 159 vlgd.
31. Christiana Orthodoxa Theologia, Lipsiae, 1782.
32. Samarin, Stefan Javorsky i Theofan Prokopovic kak protovjedi, Moskou, 1864. — Morozov, Theofan Prokopovic kak pisatel, St. Petersburg, 1880.

33. Macarius Bulgakov, *Vvedenie v pravoslavnoe bogoslovie*, St. Petersburg, 1847. *Pravoslavnoe dogmaticeskoe bogoslovie*, 2 tm. St. Petersburg, 1849—1850. De boeken van Mac. Bulgakov, die veel hebben ontleend aan de geschriften van Perrone, zijn in verschillende talen, o.a. het Fransch, overgezet.
34. Filaret Gumilevsky, *Pravoslavnoe dogmaticeskoe bogoslovie*, 2 tm. St. Petersburg, 1854.
35. Glubokovsky, *Russkaja bogoslovskaja Nauka*, Warschau, 1928. — De Régis, *Aperçu de la littérature théologique russe*, *Rech. de Sc. relig.* 17 (1927) p. 256 vlgd.
36. L'Eglise latine et le Protestantisme au point de vue de l'Eglise de l'Orient, Lausanne, 1871. — Morell, *La théologie de Khomiakov*. *Rev. cath. des Eglises*, 1 (1904) p. 58 vlgd. — Gracieux, *L'élément moral dans la théologie de Khomiakov*, *Bessarione* 7 (1909—1910) p. 358 vlgd.
37. Koyré, *La philosophie et le problème national en Russie au début du XIX siècle*, Paris, 1929.
38. d'Herbigny, *Un Newman russe: Vladimir Soloviev*, 3e ed. Paris, 1911.
39. Gavin, *Some aspects of contemporary greek-orthodox thought*, Milwaukee, 1923.
40. Balanos, *Ἡ Θεολογικὴ σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (ἱστορικὴ ἐπισκόπησις); Ἐναΐσιμα ἐπὶ 35-ῇ ἐπετηρίδι Χ. Παπαδοπουλόν*, Athene, 1931.
41. d'Herbigny, *Evêques russes en exil*, Rome, 1931, p. 146 vlgd.
42. *Ocerki ucenija o Tserkwi*, *Put*, 1 (1925) p. 53; 2 (1926) 50 vlgd.
43. *L'Orthodoxie*, Paris, 1932.
44. Szeptycky, *Deux mentalités. Irénikon* 1 (1926) p. 232 vlgd. — De Ivanka, *Orient et Occident. Une contribution au problème du schisme. Irénikon*, 9 (1932) p. 409 vlgd. — Strotmann, *Jahwe Schaphat*, Rijswijk, 1929.
45. Malvy, *Les divergences dogmatiques entre l'Eglise romaine et l'Eglise orthodoxe gréco-slave. N. R. Th.* 51 (1924) p. 321 vlgd.
46. *Τὸ Πρωτεῖον τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης. Ἱστορικὴ καὶ κριτικὴ μελέτη*. Athene, 1930.
47. De Meester, *De liturgia ut principio conservationis et progressus fidei secundum conceptum theologiae Orientis separati. Acta VI Conv. Velehr.* 1932, Olomucii, p. 99 vlgd.
48. Niechaj, *Methodus ac valor argumentationis dogmaticae ex factis liturgicis, Acta VI Velehr.*, Olomucii, 1932, p. 195 vlgd.
49. Salaville, *Liturgies orientales*, Paris, 1932.
50. Hausherr, *De doctrina spirituali christianorum orientalium quaestiones et scripta*, Roma, 1933.
51. Hausherr, *Les grands courants de la spiritualité orientale. Orientalia chr. periodica*, 1 (1935) p. 114 vlgd.

52. Milasch, Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirche. Deutsch von A. R. von Pessié. 2e Aufl. Mostar, 1905.
53. Studi storici sulle fonte del diritto canonico orientale. (Codificazione canonica orientale. Fonti. fasc. VIII.) Città del Vaticano, 1932.
54. Bréhier, Le schisme oriental du XIe siècle, Paris, 1899. — Leib, Rome, Kiev et Byzance à la fin du XIe siècle, Paris, 1925. — Michel, Humbert und Kerullarios. 2 Bd. Paderborn, 1925. — Herbert Scott, The Eastern Churches and the Papacy, London, 1928.
55. Janin, Les Eglises orientales et les rites orientaux, Paris, 1923. — S. Congreg. Orientale, Statistica con cenni storici della Gerarchia e dei fedeli di rito orientale, Roma, 1932. — Fortescue, The orthodox Eastern Church, London, 1907; The Uniate Eastern Churches, London, 1923. — De Clercq, Les Eglises unies d'Orient, Paris, 1934. — Attwater, The Catholic Eastern Churches, Milwaukee, 1935.
56. Parisiis, 1619, 1626, 1672.
57. Coloniae Agrippinae, 1648.
58. 2 tm. Parisiis, 1715—1716.
59. 4 tm. Romae, 1719—1728.
60. Romae, 1730.
61. 3 tm. Paris, 1740.
62. Parisiis, 1718. Dit werk verscheen op naam van Steph. de Altimura, maar in het exemplaar, hetwelk ik in de bibliotheek der S. Congr. de Propaganda Fide te Rome inzag, stond bijgeschreven: „Auctor libri est M. Le Quien”.
63. Ritus Orientalium Coptorum, Syrorum et Armenorum, Wirceburgi, 1863.
64. Photius, Patriarch von Konstantinopel. 3 Bd. Regensburg, 1867—'69.
65. Theologia dogmatica orthodoxa (Ecclesiae graeco-russicae) ad lumen catholicae doctrinae examinata et discussa. Prolegomena, 2 vol. Florentiae, 1911—1913.
66. I. Theologiae dogmaticae Graeco-Russorum origo, historia, fontes. Parisiis, 1926. — II. Theologiae Graeco-Russorum expositio de theologia simplici. De oeconomia. Parisiis, 1933. — III. Theologiae Graeco-Russorum expositio de Sacramentis, Parisiis, 1930. — IV. Theologiae Graeco-Russorum de novissimis. De Ecclesia. Parisiis, 1931. — V. De theologia dogmatica Nestorianorum et Monophysitarum. Parisiis, 1935.
67. Zie o.a. Tisserant, Nestorienne (église), t. XI, col. 157—323.
68. Acta primi conventus pro studiis orientalibus anno 1925 in urbe Ljubljana celebrati, Ljubljana, 1925.
69. Hollnsteiner, Die Union mit den Ostkirchen, Graz und Leipzig, 1928.
70. Acta Conventus Pragensis pro studiis orientalibus anno 1929 celebrati, Olomucii, 1930.

71. Acta I—III Conv. Velehrad, theologorum commercii studiorum inter occidentem et orientem cupidorum. Praga, 1908, 1910, 1912.— Acta IV—VI Conv. Velehr. annis 1924, 1927, 1932. Olomucii, 1925, 1927, 1933.
 72. Studiedagen (1934) van het Apostolaat der Hereeniging, Den Bosch, 1935.
 73. Motu proprio Orientis catholici, 15 Oct. 1917.
 74. A. A. S. 23 (1931) p. 271.
 75. Tyszkiewicz, Ucenie o Tserkwi, Paris, 1931.
 76. De Meester, Atti e direttive della Santa Sede per ricondurre all' unità della Chiesa i dissidenti. Il Boll. della Badia Greca di Grottaferrata, 4 (1933), p. 135, 151 vlgd.
 77. Mulders, Naar kerkelijke Eenheid, 's Hertogenbosch, 1930, blz. 114.
-

